

ОБРАЗ КИЇВСЬКОЇ РУСИ В РОМАНІ В. ГЕНРІКСЕН «КОРОЛІВСЬКЕ ДЗЕРКАЛО»

Горбач Наталія,
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри української літератури
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
horbachnathalia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7743-9845>

Важливе значення для формування позитивного досвіду міжкультурних взаємин мають твори художньої літератури, що творять візії інших народів і країн. В. Січинський, котрий у книзі «Чужинці про Україну» зібрав свідчення іноземців, починаючи з описів візантійських і арабських авторів VI–X ст. і завершуючи книгою французького політика і знавця слов'янського світу К. Делямара «П'ятнадцятимільйонний європейський народ, забутий в історії» (1869), підкреслював вагу таких творів для формування у світі уявлень про певну національну культуру: «коли у кожного автохтона, що постійно сидить на своїй землі, витворюється якась інертність, байдужість до свого знаного оточення, то в чужинця, що приїздить до нової для нього країни, спостережливість завжди загострюється, увага зосереджується на нових для нього явищах і з'являється органічна потреба поділитися своїми враженнями зі своїм оточенням» [3, с. 7].

Інтенсифікація українсько-норвезьких літературних контактів останнім часом відкриває для нашого читача нові імена і твори. Один із них – роман Віри Генріксен «Королівське дзеркало». Назву йому дала однойменна пам'ятка середньовічної норвезької літератури – написане у діалогічній формі батьківське повчання синові, зразки яких тоді були в багатьох літературах. Це зумовлює авторську інтенцію В. Генріксен – показати життєвий і військовий

досвід Гаральда Сігюрдсона Суворого, одного із трьох уславлених норвезьких правителів. Але на відміну від середньовічного автора, В. Генріксен наратором твору робить не короля, а доньку Ярослава Мудрого Єлисавету-Елісів, яка розповідає про життя свого чоловіка пасинку.

Важливим складником індивідуально-авторської картини світу в романі є образ Київської Русі. Він демонструє, як просторові образи, що тісно пов'язані з іншими елементами художньої системи твору, можуть виступати важливим засобом характеристики персонажа «крізь місце». У випадку з Елісів, яка є носієм середньовічної свідомості, «просторові координати зумовлюється наявністю в цій свідомості образів свого (внутрішнього, рідного, зрозумілого, близького, відносно безпечного) і чужого (зовнішнього, незнаного, непрогнозованого, віддаленого, загрозливого) світів» [2, с. 50].

Емоційно-оцінне ставлення Елісів до Київської Русі і Норвегії формує просторову опозицію «батьківщина» – «чужина». І якщо перша – родюча й благословенна земля, що «давала урожай, давала життя – і ставала м'яким ложем для тих, хто ліг у неї» [1, с. 74], то друга – камениста, скупа, убога.

Центральним топосом рідного світу стає Київ – «місто небаченої краси» [1, с. 101], місто дитинства княжни, що має «сорок церков, вісім торговиць, ... оточене довгим муром з численними ворітьми, одні з яких – золоті» [1, с. 101]. Вказівка на кількість місць для купівлі і продажу товарів відразу після культових споруд підкреслює значимість внутрішньої і зовнішньої торгівлі в тогочасній економіці. Своім розквітом Київ завдячує, за словами Елісів, саме торгівлі: «Без торгівлі не було би Києва; на київські торговиці возять товар звідусюди. Хутра й меди – з безкраїх північних лісів Київської Русі, зброю – із західних країв, вишукану одіж – з Константинополя, небачені овочі – з південних кресів, дивовижні прикраси – з далеких східних країн, яких і назви ми не відаємо!» [1, с. 101], «зі сходу прибувають каравани верблюдів, а з заходу, через несходимі ліси, привозять товар на в'ючних конях» [1, с. 101]. Саме з точки зору товарного обміну описано в романі і головну водну артерію України: «Ріка Дніпро – найбільший торговий шлях... Щовесни у Києві

збирається чималий флот купецьких кораблів. Багато лодій припливає з міст, розташованих по верхній течії Дніпра, деякі – аж і з Новгороду... На початку літа вони готові до відплиття – навантажені товаром та рабами. Купці вирушають у далекий шлях вниз по Дніпру, до Константинополя» [1, с. 101]. Манера опису просторів Київської держави у цьому фрагменті нагадує літописну, коли оповідач бачить їх ніби з високості і миттєво, силою думки, поєднує території, що знаходяться за тисячі верств одна від одної. У випадку з романом В. Генріксен, ця активна, рухома карта демонструє не лише масштаби країни, але й її місце на шляху «із варягів у греки».

У творі духовний зв'язок Елісів із батьківщиною акцентується через віру. У кризові періоди, як заслання на острові, місто дитинства Елісів Київ у її спогадах передусім маркується християнськими локаціями – Києво-Печерський монастир, Десятинна, і, звичайно ж, Софія: «Високо над містом здіймається київська митрополія, найбільший собор міста – церква Премудрости Богородиці – Свята Софія. Її воздвиг батько, на це пішло багато років. Храм просторий всередині, а склепіння підпирають велетенські стовпи. Стіни там прикрашені чудовими картинами – деякі з них мальовані, а інші викладені з крихтливих камінців фарбованого скла та золота. Згори, через великі вікна, сіють промені світла, пробуджуючи до життя кольори, змушуючи золото заяскрити небаченим блиском. Здається наче земля і небо з'єдналися воєдино під склепінням собору. Марія здіймає руки до небес у молитві за нас смертних. Ісус Христос немов оживає на картинах і мандрує світом, а разом з ним – пророки і апостоли, святі та ангели. Високо вгорі, над усіма – Христос Пантократор, який... – Елісів запнулася. – Нелегко описати Софійський собор у Києві норвезькою мовою. Мені бракує багато слів» [1, с. 101–102].

Художній простір роману стає важливим маркером характеристичних змін Елісів. Наприклад, опис дніпровського порогу Ненасиць (у романі – Неясить), що становив загрозу для судноплавства, є не лише складником топосної локалізації Дніпра, але й використовується авторкою у значенні випробувальної події, етапу в житті людини, який вимагає від неї акумуляції

моральних і фізичних сил, особливо, зважаючи на символічне значення води як очисної стихії. Ситуацією, яка в романі вимагатиме від головної героїні звільнення від душевної та фізичної пристрасті, є почуття кохання до пасинка: «Ось він, той поріг, її Неясить, до якого невідвортно несла її ріка» [1, с. 261].

Вживання Елісів у нову для себе роль дружини конунга проходить паралельно психологічному і фізичному вживанню материкової жительки в чужий простір, представлений островами, фіордами, протоками, морем. Долання героїнею роману межі, що відокремлює Київську Русь і Норвегію, – це переміщення з одного етнічного, соціально-політичного та семантичного поля до іншого. Елісів із персонажа «просторової та етичної нерухомості» (за Ю. Лотманом), який переміщаючись згідно з сюжетом несе і властивий йому простір, перетворюється в героя дії, здатного на долання кордонів. Успішність цього переміщення, долання не лише географічної, але й ментальної дистанції між двома культурами, попри всі пережиті героїнею роману потрясіння і втрати, символізує її поріднення з топосом чужої колись країни.

Роман В. Генріксен «Королівське дзеркало» сприяє розумінню багатополлярності світоустрою, розширює знання про спільну україно-норвезьку історичну ретроспективу, збагачує сучасні уявлення про зовнішній світ та місце власної культури в ньому.

Джерела та література

1. Генріксен В. Королівське дзеркало / пер. з норв. Н. Іваничук. Львів : Літопис, 2002. 304 с.

2. Горбач Н. Імагологічна візуалізація України: норвезька ретроспектива українського минулого в романах В. Генріксен «Королівське дзеркало» та Т. Егеллана «Євангеліє від Люцифера». *Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конференції. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 50–52.

3. Січинський В. Чужинці про Україну : вибір з описів подорожів по Україні та ін. писань чужинців про Україну за десять ст. Авґсбург : Вид.-во Петра Павловича, 1946. 118 с.